

МАЛЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В УМОВАХ РИНКОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Терек В.О.

У статті розглянуто та розкрито особливості розвитку малого підприємництва України та Закарпатської області за видами економічної діяльності. Проаналізовано діяльність підприємств малого бізнесу на внутрірегіональному рівні в розрізі природно-економічних зон.

Кількість бібліографічних посилань – 5, мова – українська.

Ключові слова: розвиток малого підприємництва, види економічної діяльності, малий бізнес, внутрірегіональний рівень, природно-економічні зони.

ВСТУП

Мале підприємництво, як самостійний і незмінний елемент ринкової економіки, є одним з дієвих важелів розв'язання таких економічних і соціальних завдань, як сприяння структурній перебудові економіки, зміцнення економічної бази регіонів, швидке насичення ринку товарами та послугами, послаблення монополізму і розвиток конкуренції, впровадження досягнень науково-технічного прогресу, підвищення експортних можливостей країни та її регіонів, забезпечення зайнятості значної частини населення.

Мале підприємство керується власниками безпосередньо, з малим обсягом працівників, обігом та часткою ринку. Малий бізнес – це сектор в економіці, який формується цими малими підприємствами. Ми пропонуємо наступне визначення малого бізнесу у відповідності до Класифікатора видів економічної діяльності: малий бізнес – це сектор у господарському комплексі країни за видами економічної діяльності, який формується малими підприємствами.

Розвиток малого підприємництва як важливого чинника економічного зростання країни та регіонів висвітлюються у наукових працях З. С. Варналія, А. С. Гальчинського, В. М. Геєця, П. С. Єщенко, С. І. Дорогунцова, В. П. Мікловди, М. І. Пітюлича та ін. Основною перешкодою для розвитку малого підприємництва в Україні та її регіонах, яка вимагає активних дій з боку державної влади, на думку вищезазначених науковців, є несправедливий розподіл доходів через систему податків і загальнообов'язкових платежів, що знижує рентабельність бізнесу в регіонах України, а звідси, зменшує його привабливість для потенційних інвесторів. Тому усунення проблем подальшого розвитку малих підприємств в Україні через створення в регіонах бізнес-інкубаторів є базовою основою для становлення і подальшого розвитку підприємництва.

В процесі дослідження поставленої проблеми використовувались методи діалектичного підходу до процесів і явищ у їхньому взаємозв'язку і розвитку, системно-структурний аналіз, а також метод групування та порівняння економіко-статистичної інформації.

Для вирішення поставленої мети в статті розглянуто становлення малого підприємництва на внутрірегіональному рівні за видами економічної діяльності та шляхи і перспективи його подальшого розвитку.

Стаття побудована таким чином: у першому розділі розкрито особливості розвитку малого підприємництва на макро- і мікрорівні за видами економічної діяльності; у другому – на внутрірегіональному рівні в розрізі природно-економічних зон.

1 СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА НА МАКРО- І МІКРОРІВНЯХ

Малими підприємствами, відповідно до Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань регулювання підприємницької діяльності” від 18.09.2008 р. № 523-VI визнаються підприємства (незалежно від форми власності), в яких середньооблікова кількість працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує п'ятдесяти осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує 70 млн. грн. [4, с.308].

Основні показники розвитку малого підприємництва на макро- та мікрорівнях відображає табл. 1.

Таблиця 1 Основні показники розвитку малих підприємств в Україні та Закарпатській області*

Показники	Україна**		Закарпатська область**	
		2008, % до:		2008, % до:

	1709,8	2154,3	2156,7	126,1	100,1	41,7	38,3	38,4	92,1	100,3
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	110,9	151,6	146,2	131,8	96,4	4,4	2,0	2,0	45,4	100,0
Промисловість	362,9	394,1	383,9	105,8	97,4	10,4	9,5	9,5	91,3	100,0
Будівництво	198,2	261,9	273,4	137,9	104,4	3,9	4,4	4,6	117,9	104,5
Торгівля; ремонт автомобілів, побуто-вих виробів та пред-метів особистого вжитку	572,9	562,5	553,0	96,5	98,3	13,3	8,8	8,5	63,9	96,6
Діяльність готелів та ресторанів	69,5	71,5	70,6	101,6	98,7	2,3	2,4	2,2	95,6	91,7
Діяльність транспорту та зв'язку	77,6	122,2	125,8	162,1	102,9	1,8	2,5	2,6	144,4	104,0
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	181,2	436,1	450,8	248,8	103,4	3,1	6,6	6,9	222,6	104,5
Освіта	21,2	15,1	15,2	71,7	100,6	0,5	0,2	0,2	40,0	100,0
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	17,8	31,3	33,0	185,4	105,4	0,3	0,5	0,6	200,0	120,0
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	80,1	79,4	74,9	93,5	94,3	1,4	1,1	1,1	78,6	100,0
<i>Провідні види економічної діяльності, % до підсумку</i>										
Промисловість	21,2	18,3	17,8	x	x	24,9	24,8	24,7	x	x
Будівництво	11,6	16,8	12,7	x	x	9,3	11,5	12,0	x	x
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	33,5	26,1	25,6	x	x	31,9	23,0	22,1	x	x
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	10,6	20,2	20,9	x	x	7,4	17,2	18,0	x	x

*Розраховано за джерелами: [4, с. 311; 3, с. 315].

Проте, в окремих секціях видів економічної діяльності проявляється позитивна тенденція щодо зайнятості працівників на малих підприємствах стосовно загальної кількості найманих працівників. Так, у 2008 р. у секції К – операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям, як в Україні, так і регіоні припадало в цілому 52,1 та 79,0% у будівництві – 40,6 та 56,9%, а в діяльності готелів та ресторанів відповідно 50,4 та 71,1% до загальної кількості найманих працівників [4, с. 311, 3, с. 315].

До малого підприємництва відносяться фермерські господарства, які, як свідчать дослідження науковців економічного факультету УжНУ, відіграють незначну роль у виробництві сільськогосподарської продукції. Основним товаровиробником рослинницької та тваринницької продукції є особисті селянські господарства [2, с. 134].

Важливе місце в системі організаційно-економічної підтримки малого підприємництва займають регіональні

програми його розвитку, які передбачають комплекс конкретних заходів, спрямованих на досягнення чіткої мети – створення умов для ефективного функціонування малих підприємств та стимулювання ділової активності населення. Діяльність суб'єктів малого підприємництва в першу чергу орієнтована на місто, селище або сільський населений пункт. Тому мале підприємництво життєво пов'язано з умовами, що створюються для його існування на місцевому рівні і певною мірою знаходиться в залежності від місцевої влади та державної підтримки.

2 ВНУТРІРЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Загальні параметри розвитку малого підприємництва ще не відповідають можливостям та потребам української економіки. За кількістю малих підприємств у розрахунку на 10 тис. наявного населення Україна все ще значно відстає від країн не тільки Західної Європи і США, але і від країн Центрально-Східної Європи. Незадовільними залишаються рівень професійної підготовки та фінансовий стан малого підприємництва, його галузева структура та функціональна спрямованість. Найбільш тривожним є те, що поза увагою малого підприємництва залишається інноваційна сфера української економіки. Не отримали розвитку венчурні фірми. Регуляторні обмеження та високий рівень корупції, нестабільність умов ведення бізнесу ведуть, з одного боку, до збільшення витратності підприємницької діяльності, а з іншого – до зростання рівня її тінізації, поглиблюються диспропорції на внутрірегіональному рівні становлення і розвитку малого бізнесу.

Проведені дослідження засвідчують, що в цілому по регіону на 10 тис. осіб наявного населення у 2008 р. становило 51 од. таких підприємств. Водночас, в Берегівському районі цей показник становив 31 од., у Виноградівському – 24, у Хустському – 15 од. малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення. По містах Ужгород, Мукачеве та Берегово ці показники у 2,5-3 рази перевершують аналогічні показники гірської та передгірної природноеконімічних зон. Це, зокрема, підтверджує і сформована табл. 3 щодо зайнятості на малих підприємствах по містах та районах регіону в розрізі природноеконімічних зон.

Таблиця 3 Зайнятість на малих підприємствах по містах та районах Закарпатської області в розрізі природноеконімічних зон*

Райони та міста області	Середньорічна кількість найманих працівників, тис. осіб			
	2004	2007	2008	2008, % до 2004 р.
Низинна природноеконімічна зона				
м.Ужгород	11,8	11,4	11,5	97,4
м.Мукачеве	5,2	5,1	4,6	88,5
м. Берегово	1,2	1,4	1,5	125,0
м. Чоп	0,4	0,5	0,5	125,0
Берегівський	0,9	0,9	1,0	111,1
Виноградівський	2,0	1,9	2,0	100,0
Мукачівський	2,0	2,0	2,1	105,0
Ужгородський	2,9	2,8	2,6	89,6
Разом по зоні:	26,4	26,0	25,8	97,7
Передгірна природноеконімічна зона				
м. Хуст	1,8	1,6	1,8	100,0
Іршавський	2,0	1,8	1,7	85,0
Тячівський	2,3	2,3	2,2	98,6
Хустський	0,6	0,7	0,8	133,3
Разом по зоні:	6,7	6,4	6,5	97,0
Гірська природноеконімічна зона				
Великобerezнянський	0,6	0,5	0,5	100,0
Воловецький	0,8	0,6	0,5	62,5
Міжгірський	0,8	0,7	0,7	87,5
Перечинський	0,9	0,7	0,8	88,9
Рахівський	1,8	1,7	1,7	100,0
Свалявський	1,9	1,7	1,9	100,0
Разом по зоні:	6,8	5,9	6,1	89,7
По області:	39,9	38,3	38,4	96,2

*Розраховано за джерелом: [3, с. 316].

Дані табл. 3 свідчать, *по-перше*, середньорічна кількість найманих працівників у 2004 р. по області становила 39,9, а в 2008 р. – 38,4 тис. осіб, тобто зменшилась на 3,8%. Найменша зайнятість на малих підприємствах у гірській та

передгірній природноекономічних зонах. Так у першій з них середньорічна кількість найманих працівників становила 6,8, у другій – 6,7 тис. осіб, а у 2008 р. відповідно 6,1 та 6,5 тис. осіб. *По-друге*, найвищий рівень зайнятості на малих підприємствах у низинній природноекономічній зоні, яка з аналізованих показників перевершила гірську та передгірну природноекономічні зони разом взятих більше ніж у двічі.

По-третє, найбільш чисельними за кількістю малих підприємств є обласний центр та міста обласного значення, а найменш чисельними гірські та передгірні райони області [3, с. 318].

По-четверте, як свідчать подальші дослідження частка продукції (робіт, послуг) малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг) по містах та районах області нерівномірна. Так, в цілому по регіону вони у 2008 р. виробили 23,9% загального обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг) [3, с. 324].

По-п'яте, погіршуються фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування малих підприємств за видами економічної діяльності. Якщо у 2007 р. 81,4% малих підприємств від загальної кількості підприємств в цілому одержали прибуток, то у 2008 р. частка їх становила тільки 75,2%. Більша частка прибуткових малих підприємств у секціях А – сільське господарство, мисливство, лісове господарство (83,4%), G – торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (77,9%), O – надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту (75,4%) [3, с. 326].

Отже, поряд з роботою щодо створення сприятливих умов для розвитку підприємництва на державному рівні слід посилити роль регіональних органів виконавчої влади. Практично у всіх регіонах формуються інформаційні банки даних стану та розвитку малого підприємництва в регіоні, ділових пропозицій іноземних фірм і потенційних інвесторів у розвитку малого бізнесу. Розвивається мережа бізнес-центрів, система підготовки та перепідготовки кадрів для малого бізнесу, у тому числі і безробітних. Бізнес-інкубатори створюються на базі вищих навчальних закладів, зокрема на базі економічного факультету Ужгородського національного університету, сприяючи зняттю в регіонах соціальної напруги, пов'язаної з працевлаштуванням.

ВИСНОВКИ

Ключовим завданням стратегії державної підтримки малого підприємництва на регіональному рівні мають стати: упорядкування та удосконалення законодавчо-нормативної бази нормативної бази, що регламентує діяльність малого підприємництва, законодавче врегулювання діяльності органів відповідного контролю. Адаптація нормативно-правової бази до принципів та норм Європейського Союзу; поглиблення регуляторної реформи, спрямованої на спрощення процедур реєстрації, ліцензування та започаткування бізнесу. Для цього потрібно розробити та прийняти нормативний акт щодо запровадження заявочного принципу отримання дозволів, необхідних для започаткування діяльності суб'єктів підприємництва, запровадити процедуру отримання дозволів в „єдиному офісі”; зміцнення фінансово-кредитного забезпечення розвитку малого підприємництва; розвиток ринку фінансових послуг, формування мережі регіональних фондів підтримки підприємництва та кредитно-гарантійних установ, запровадження ефективних кредитно-гарантійних механізмів мікрокредитування суб'єктів малого бізнесу, залучення на прийнятних умовах іноземних кредитних ресурсів для фінансування малого підприємництва, фінансування молодих підприємців-початківців; удосконалення податкової політики щодо малого підприємництва, зокрема збереження єдиного податку як безальтернативного на сьогодні шляху легального виживання підприємців; підвищення мотивації для місцевих органів влади у створенні сприятливого клімату для малого підприємництва шляхом збільшення частки податкових надходжень, яка залишається в місцевих бюджетах; розбудова ефективної інфраструктури підтримки підприємництва, яка забезпечуватиме інформаційні, консультативні, науково-технологічні та навчальні послуги для малих підприємств.

В ході подальшого дослідження передбачено виявити особливості становлення та розвитку малого підприємництва в міській та сільській місцевості, а також роль заробітчан, які працюють в зарубіжжі та при поверненні на батьківщину мають бажання розпочати свою діяльність у малому бізнесі.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варналій З.С. „Гінізація” малого підприємництва: соціально-економічні аспекти / З. С. Варналій // Банківська справа. – 1997. - № 1. – С.38-43.
2. Мікловда В. П. Агропромислове виробництво регіону в умовах ринкових трансформацій / В. П. Мікловда. М. В. Газуда. – Ужгород : Ліра, 2008. – 224 с.
3. Статистичний щорічник „Закарпаття 2008” / Головне управління статистики у Закарпатській області; за ред. Г. Д. Гринник. – Ужгород, 2009. – 559 с.
4. Статистичний щорічник України за 2008 рік / Державний комітет статистики України; за ред. О. Г. Осауленка. – Київ. Державне підприємство „Інформаційно-аналітичне агентство”, 2009. – 566 с.
5. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 рр.). Шляхом європейської інтеграції/Авт. кол.: А.С.Гальчинський, В.М.Гесць та ін. – Нац. ін-т стратег.дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.

Терек Віктор Олександрович, викладач кафедри економіки та підприємництва, Карпатський інститут підприємництва